

იაკინთე ლისაშვილი

საშობაო ელჩობები

(მოგონებები)

იაკინთე ლისაშვილი

კარგის შესახებ

(მოგონებები)

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2023

UDC (უაკ) 894-631-94
ლ671

მწერალ იაკინთე ლისაშვილს (ხომერიკს) (1897–1972) დაწყებული ჰქონდა მოგონებების წერა, მაგრამ მან მხოლოდ თავისი ადრეული ბავშვობის პერიოდის აღწერა მოასწრო. ვფიქრობ, ეს მოგონებები, თუნდაც ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით, გარკვეულ ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს. ყველაზე მნიშვნელოვანი მაინც ის არის, რომ კომუნისტური რეჟიმის დროს, მწერალი დიდი სითბოთი აგვიწერს აღდგომის ბრწყინვალე დღესასწაულს. ამან გადამაწყვეტინა, სწორედ სააღდგომოდ გამომექვეყნებინა ეს უპრეტენზიო მოგონებანი.

რედაქტორ-გამომცემელი:
მანანა ხომერიკი ისტორიის დოქტორი

© იაკინთე ლისაშვილი, 2023
გამომცემლობა „მერიდიანი“

ISBN 978-9941-34-297-4

სარჩევი

ზედობანი	4
რთველი	6
გარდაუვალი აუცილებლობა	9
ძამიკო.....	11
ბახმარო	16
გამარჯვების უჩინარი სხივი	22
„მოუგვარებელი საქმეები“	25
შობა-კალანდა	28
აღდგომა	30
რედაქტორისაგან	36

ზედობანი

„... ვიცი, დრო მოვა, მეც არ ვიქნები,
ისე ვით დედას ჩამეძინება.
წყაროვ, უამბე ქვეყანას ჩემი
გულისტკივილი და ეს გოდება,
როცა მეც წავალ, შენ კვლავ დარჩები
და სიტყვა ჩემი მოგაგონდება“.

ფრაგმენტი ი. ლისაშვილის ლექსიდან „დედა“

გორაკზე, სოფელ ზედობანში, ხელისგულივით სწორ ჩვენს ეზოს, მარცხნივ და უკან, ხრამი ესაზღვრებოდა, მარჯვნივ ფერდობი, ხოლო წინ თავადი მიშა ნაკაშიძის ბაღში შესასვლელი ჭიშკარი. შორს, აღმოსავლეთით, გომისა და ბახმაროს მთები მოჩანდა, დასავლეთით შავი ზღვა.

მთის უფრო მაღალ მწვერვალებს თითქმის მუდამ თეთრი ქუდი ეხურა. ზოგჯერ ნისლით იფარებოდნენ, ზოგჯერაც მზის კაშკაშა სხივების კრთომით ავსებდნენ ჩემს გულს და მაოცებდა ბავშვის თვალთ დანახული ქვეყანა.

ზღვის უსასრულობაც ისე მაოცებდა, როგორც უსასრულო ცა, ხოლო როცა ლელვის მკაცრი ხმა ჩვენამდე აღწევდა, ზღვაც მთასავით თეთრდებოდა და თითქოს ჩვენსკენ მოიწვედა მუქართ.

როცა ღამდებოდა, ზღვაში, როგორც ცაში ვარსკვლავები, აკაშკაშდებოდნენ ფოთისა და ბათუმის ელნათურები. ზოგჯერ ფერადი შუშხუნებიც გაიელვებდნენ და შორს, ზღვის მკერდზე ეშვებოდნენ, ქრებოდნენ. ხარბად გავყურებდი ზღვისა და ცის ვარსკვლავებს, ფერადი შუქურების თითქოს ჩემთვის მოგონილ თამაშს და მათი ციმციმი ჩემს გულშიც მეორდებოდა, მალხენდა, მატკობოდა, რალაც შეუცნობელი სიმშვენიერით.

და მერე რამდენი ასეთი მშვიდი საღამოს წარუშლელი სურათი ჩამბეჭდვია გულში და ჩარჩენილა იქ სამუდამოდ! ალბათ, შემდეგშიც ამ სიხარულის ბეჭედი მინათებდა გზას და ყოველი განსაცდელის წუთებშიც სიცოცხლისაკენ მეძახდა..

ჩვენს ეზოსა და ნაკაშიძის ბაღს წნულის უბრალო ფარღალა ღობე საზღვრავდა. ამიტომ ჩვენი ხარები ღობეს ადვილად შეამტვრევდნენ ხოლმე, შევიდოდნენ ბაღში და აბიბინებულ ბაღას ხარბად დაენაფებოდნენ, თანაც ჩქარობდნენ, რადგან გრძნობდნენ ამ სიამოვნებას არ შეარჩენდნენ. ზოგჯერ ხეხილის კვირტებსაც მიწვდებოდნენ და მაღიანად ახრამუნებდნენ. ამასობაში, თითქოს მიწიდან ამოძვრაო, ნაკაშიძის მოურავი ლუკაია გორდელაძე გამოჩნდებოდა, ხარებს გრძელი ქოლოკით ხელში აედევნებოდა, ყვიროდა: „რა ჰქვია ამას, რა ჰქვია ამას!“. პასუხად ერთხელ გულუბრყვილოდ გავძახე: „ერთს ლომია ჰქვია და მეორეს ჯოტია!“. ნაკაშიძის მოურავმა, ალბათ, იფიქრა ბალღიც დამცინისო და დაიძახა: „ამას უყურეთ, ეს ბალღი ქვეყნის დამაქცეველი გამოვა და დიდებს რას ვერჩი! დამცინის კიდევც!“

ასეთი ვაი-ვაგლახით ხარებს ბაღიდან ჩვენს ეზოში შემორეკავდა. „ბატონო ლუკა, ღობე გააკეთეთ და საქონელი ბაღში ველარ შემოვა. ახლა კი თქვენც და ჩვენც ერთნაირად ვწუხდებით“ – მიაძახა დედაჩემმა ბრაზმორეულ მოურავს და გამობრუნდა...

როველი

მამაჩემმა ქვევრები ორჩხუმით გახეხა, გამოორეცხა. ლაფაროში შედგმული ვეებერთელა საწნახელიც გაასუფთავეს. გიდელები გამოიტანეს და ხეებზე შეყურსული ყურძნის კრეფა დაიწყეს.

ხეზე მაღლა ასულ უფროსებს ბავშვები პირდაღებულები მივაჩერდებოდით და ოდესის ყურძნით გავსებული გიდელების ჩამოშვებას მოუთმენლად ველოდით. ჩამოშვებოდა თუ არა გიდელი, ჟივილ-ხივილით მივესეოდით, გოდრებში ჩაცვლიდით და ისევ კაკვით თოკზე ჩამოვკიდებდით, შევძახებდით: „მშვიდობით ჩამოი!“.

საწნახელი ყელამდე რომ აივსო, მამაჩემმა ფეხი დაიბანა და ყურძნის წნეხვას შეუდგა. ბავშვებს ახლაც სახალისო საქმე გაგვიჩნდა: საწნახელის ღარიდან გადმონაჩქეფ ტკბილს ჯამე-

ბით ვხვდებოდით და ვწრუპავდით რამდენიც შეგვეძლო. მერე ეზოში გავიჭრებოდით და ვბურგძლობდით, ვწენავდით ერთ-მანეთს.

ყურძნის წნეხვა რომ მოათავა, მამაჩემმა ჭაჭაზე ფიცრები დააწყო, თვალები აუციმციმდა, და მალაღზე დადგმული ოდის ქვეშ შევიდა. აქ ვეებერთელა, ყურგამოხვრეტილ, ყურძნის სანურ ლოდს ხელი დასტაცა, მხარზე გაიდო და წამოიღო. ფეხს მიძიმედ მოადგამდა. სანახელში ჭაჭაზე დაწყობილ ფიცრებზე ლოდი ფრთხილად დაუშვა და ღრმად ჩაისუნთქა. ბავშვები გაოცებული შეეყურებდით. იმ ხუთფუთიან ლოდს (ეს მერე გავიგეთ), ჩვენთანებში მამაჩემის გარდა, ვერვინ ძრავდა და რალაც დიდი სიამაყეც ვიგრძენით.

ახლა ბავშვებს ერთი სული გვექონდა სანამ ფელამუშით დავენაყრდებოდით, მაგრამ ეტყობოდა, ამ ჩვენთვის საზეიმო დღის აღსანიშნავად, მარტო ფელამუშს არ გვაკმარებდნენ.

- ქალებო, თქვენ წყალი აადუღეთ, მე თიკანს დავკლავ – თქვა მამაჩემმა და სადღაც წავიდა. სიტყვები: „თიკანს დავკლავო“ გულში ისარივით ჩამესო და დედას მივვარდი:
- ნენა, არ დაკლათ თიკანი.
დედამ გაიცინა. ამიყვანა, გულში ჩამიკრა:
- მერე რა, თიკანიც თქვენთვის გვინდა და ყველაფერი, რაც გაგვარჩნია.
- არა, ნენა, არ დაკლათ თიკანი! – დავიჟინე.

მამაჩემმა დასაკლავი თიკანი ეზოში გამოიყვანა და გაღესილი დანაც ქარქაშიდან რომ ამოაძრო, ყვირილი ავტეხე, დედაჩემს გავუსხლტი ხელიდან, თიკანს მივაშურე და ხელი მოვხვიე:

- არ დაკლა ბაბა! ცოდვაა, გაუშვი ბაბა! – ვუყვიროდი, ვტიროდი, თიკანს ვეხვეოდი, ვეფერებოდი.
- კაი, ბაბა, აღარ დავკლავ. ნუ გეშინია! ახორში შევაგდე და იკუნტრუშოს რამდენიც უნდა.

მე ოდნავ დავმშვიდდი. მამაჩემმა თიკანი მართლაც ახორში შეიყვანა, მაგრამ უცბათ ეჭვმა შემიპყრო, მივხვდი, მატყუებდნენ და ისევ ტირილ-ყვირილით ვეცი ახორის ჩაკეტილ კარს.

- მატყუებთ! ბაბა თიკანს ახორში დაკლავს, მიშველე ნენა!

- დედამ ისევ ხელში ამიყვანა და მომეფერა:
- დანყნარდი ნენა, არა, არ დაკლავს.
რადგან ამით ვერ დამამშვიდა, მერე ისევ მამაჩემს გასძახა:
 - რა ვქნათ ბარნაბ, ბავშვი თავს იკლავს!
მამაჩემმა დატოვა ახორი, თიკანი გაუშვა, დანაც ძირს დააგდო და ჩამოჯდა.
 - კაი ბაბა, ვერ დაგიმალეთ და ვერც მოგატყუეთ. იცოცხლოს, მიყვეთ ახლა და ირბინეთ ამ ეზოში.
მამაჩემი რომ ამას ამბობდა, შევატყვე ელიმებოდა, თითქოს შინაგანად რალაც უხაროდა და დედაც გალიმებული გვერდით მიუჯდა:
 - მაგ თიკანმა შენს სახელზე იცოცხლოს და იზარდოს ნენა.

გარდაუვალი აუცილებლობა

დაუბერა გვიანი შემოდგომის ცივმა ქარმა და ძირს დაცვენილი ფოთლები აჰყარა, ააფრიალა, პეპლებივით მიმოფანტა ჰაერში. შიგადაშიგ ფიფქებიც ზედ მიაყოლა.

ჩემი უფროსი ძმები და ბიძაშვილი გარეთ გამოიჭრნენ, ყვირილი ატეხეს. გახარებული ხტუნაობდნენ, გაჰყიოდნენ: „თოვლი მოვიდა! თოვლი მოვიდა!“

მე კი სამზარეულოში კერიასთან დედის გვერდით მივიყუთე, ვეკვროდი დედას და მის კალთაში გულშემკრთალი ვუსმენდი ქარის მკაცრს გუგუნს, ვჩურჩულებდი:

- შიშია, ნენა, შიშია ნენა.
- ნუ გეშინია ნენა. მე ხომ შენთან ვარ. აი, ასე გულში ჩაგიკრავ. ქარს კი არა, ნიავსაც არ მოგაკარებ¹. შენ ჭკვიანი ბიჭი ხარ... ისინი კი – გიჟები და იყვირონ რამდენიც უნდათ – ბოლოს ჩემს უფროს ძმებსა და ბიძაშვილს გადაჰკრა დედამ.

დედის იმედიანმა სიტყვებმა გული გამითბო და გავიტრუნე.

¹ დედის ეს სიტყვები შემდეგ აისახა ი. ლისაშვილის ლექსში „მანანას“, რომელიც ბავშვობაში მომიძღვნა: „ვერ შეგირხვეს ბენვსაც ქარი, ვერ შეგაკრთობს ვერც ზამთარი, დედის გულში არის დარი, სიყვარულის მზით გამთბარი“.

მალე დადგა ზამთარი. თოვლი მოვიდა. ყველაფერი თეთრად შემოსა ირგვლივ. მთაგორაკები, ხეები, სახლები. უკვე ოდა-სახლის ბუხრებშიაც ცეცხლი გააჩაღეს და ბავშვები ირგვლივ შემოვირაზმეთ, ვთბებოდით. უფროსები ჰყვებოდნენ ათასგვარ ამბებს, თითებზე ითვლიდნენ და იმაზე დაობდნენ, თუ მამაჩემმა და ბიძაჩემმა, რომელმა რამდენი კურდღელი, თუ ჩიტი მოკლა.

მამა და ბიძაჩემი ხშირად ოდა-სახლის სარკმლიდან ესროდნენ ხოლმე ფილთათოფს ხურმის ხეზე შესეულ შაშვებსა თუ ჩხართევებს და ხშირად, ერთი გასროლით ორ-სამსა ჰკლავდნენ. გავარდებოდა თუ არა თოფი, ბავშვები ყვირილ-ხივილით ეზოში გაიჭრებოდნენ, ნანადირევის ხელში ჩაგდებას ერთმანეთს ეცილებოდნენ და ზოგჯერ დაჭრილ ჩიტს გულსაკლავად ანრიპინებდნენ.

ჩიტის იმ უმწეო წრიპინს რომ ვუსმენდი, რალაც მანუხებდა, გული მიმძიმდებოდა, თუმცა ჩემი გრძნობა ვერ გამომეთქვა, თანაც უკვე ვრწმუნდებოდი, რასაც უფროსები სჩადიან, ეს გარდაუვალია, აუცილებელია და მინდა თუ არა, საჭიროა შევურიგდე².

2 გარდაუვალი აუცილებლობის პრობლემა, ალბათ, უფრო მძაფრად დგება იმ ადამიანების წინაშე, რომლებიც ბუნების წიაღში იზრდებიან. ი. ლისაშვილის მოგონებებმა მიმახვედრა, თუ რატომ იყო მისთვის ვაჟას „გველის მჭამელი“ ესოდენ ახლობელი.

ქოთხოა ვაჩხურობი ვაუ-გაყუოს სუბ-ეფოს მუაქოს
ვიგხტნ ვაქეფოქი ქა ვა-ცხ.ზოქი - აქ ქიხს ხაქი-მ
უსკვინტ ქაქ-ქენს იქიქს სეგნოქი ა ვაბი ვიქვქი: ზ
აქ ვაოქსი ვაქიქქა.

[ი. ლისაშვილი (ხომერიკის) გამოუქვეყნებელი „დღიურებიდან“].

ქამიკო

ლამით რა მოხდა არ გამიგია, ხოლო დილით ლოგინად ჩანოლილი დედის სუსტი ხმა მომესმა:

– მოდი ნენა, ქამიკოს გიჩვენებ.

მე საცვლების ამარა და ფეხშიშველა მივცუნცულდი დედის სანოლთან. დედამ ახალშობილს სახეზე დაფარებული ნაჭერი მოხადა.

– ნახე, ნენა, შენი ქამიკოა.

მე გაოცებული დავაჩერდი თვალდახუჭულ ჩვილს და სახეზე ფრთხილად ხელი მოვუსვი. მერე დედას ფეხებთან საბანი გავუსწორე, შემოვუკეცე.

– გაიზარდე ნენა, როგორი ყურადღებიანი და გულჩვილი მყავხარ. ბარნაბა, მოდი აქ, ნახე ჩვენმა უცნაურმა ბიჭმა რა გააკეთა: ფეხებთან საბანი გამისწორა, შემომიკეცა.

მამა გაღიმებული შემოვიდა ოთახში. თავზე ხელი დამადო. ეს ყველაზე დიდი მოფერება იყო მამაჩემის მხრივ და გრძნობის ეს იშვიათი გამხელილი გამოვლინება გამოუთქმელ სიხარულს მგვრიდა. მერე ჩემი საქციელის ამბავი ჩვენს ოჯახში ყველამ გაიგო და იცინოდნენ, მეფერებოდნენ.

– ლისა, ასეთი მძიმე მშობიარობა გქონდა და ისეთი დიდი ბიჭი გეყოლა, მართლაც ხარ პატივსაცემი – უთხრა ბიცოლამ.

ოთახიდან ფეხაკრეფით გავედი, შორს დათოვლილ მთას მივაჩერდი, ფიქრს გავყევი: ვგრძნობდი, ნუხელ, როცა მეძინა, რაღაც დიდი ამბავი რომ მომხდარიყო: ჩემი პატარა ქამიკო გაჩენილიყო, თუმცა არაფერი ვიცოდი, ეს როგორ მოხდა.

დედას მოლოგინება ძალზე გაგრძელდა. გაცივდაო, ამბობდნენ. ახველებდა. მკურნალი მოიყვანეს. ყველაფრიდან ვგრძნობდი, რომ დედის სიცოცხლე საფრთხეში იყო. ყველა რაღაც შენუხებული, ხმაჩაკმენდილი შედიოდა და გამოდიოდა დედის ოთახიდან. უფროსების გაუთავებელი ფუსფუსიც ბავშვებს შიშს გვგვრიდა. ფილტვების ანთებით დაავადმყოფებულმა დედამ ავადმყოფობის მეცხრე დღეს, როგორც უფროსები ამბობდნენ, კრიზისის ღამეს, დამიძახა. თავზე ხელი გადამისვა,

მომეფერა, მაკოცა. ჩურჩულით მითხრა:

– ნუ შიშობ ნენა. დიდი კაცი გამოდი. ჩემო სიცოცხლეც – დამლოცა.

უეცრად ცრემლები მომერია და გული ამომიჯდა.

– აი, შე გლახავ. ნუ გეშინია, დედაშენი კარგად იქნება! – მომაცხა ბიცოლაჩემმა, ხელი მომხვია და ოთახიდან გამომიყვანა. ნაძალადევად გამიცინა, დაუმატა – აგერ, გათენდება და დედაშენიც ფეხზე დადგება. აი, ნახე თუ არა! მამშვიდებდნენ. მაინც ცრემლები ლაპალუპით მცვიოდა თვალთაგან. ლოგინში ჩამანვინეს. გავიტრუნე, მაგრამ ზოგჯერ კვნესა აღმომხვდებოდა და ბებია ან ბიცოლა მომაცხებდა: „არ გრცხვენია? ამხელა კაცი ხარ და ტირილს არ ათავებ“.

დილით ისევ შემიყვანეს დედასთან.

– აი, რომ გეუბნებოდი და არ გჯეროდა, – მითხრა ბიცოლამ. დედა უფრო გამოცოცხლებულიყო, სახემოლიმარი დამხვდა.
– ნენა, შენ რომ საბანი შემომიკეცე, იმით გადავრჩი – მითხრა დედამ, ხელზე ხელი მომკიდა...

დედას ავადმყოფობა შეუბრუნდა და ძლივს გადარჩა. როცა ფეხზე წამოდგა, იქცეოდა, ოთახიდან ოთახში ხელგაშლილი დაფარფატებდა.

– გვეღირსა ლისა, ერმილე თიკანაძემ გადაგარჩინა, ფერშალიაო, მარა ექიმს ჯობს – უთხრა მამაჩემმა და ფერმიხდილ დედას გვერდით მიუჯდა.

თიკანაძეს ყველა აქებდა. მეც ეს მკურნალი რალაც ღვთაებრივ ადამიანად წარმომედგინა. მან ხომ სიკვდილის პირად მისული დედა გადამირჩინა.

– მარა, – განაგრძო მამაჩემმა, – ერმილემ გვითხრა, თუ ბახმაროზე არ წაიყვანეთ, დაავადდებო.

– ბახმაროზეო? – გაიკვირვა დედაჩემმა – მერე ბავშვებს რა ეშველებათ?

– აი პატარა, საქმე ასე რომ გაგვიძნელა, ძიძას მივაბაროთ, – დაასკვნა მამამ.

– როგორ მოვიშორო, ძიძას როგორ მივანდო! – შემფოთდა დედა.

– დედა რომ მთლად დაკარგოს, უარესი იქნება – უთხრა

მამაჩემმა, მძიმედ წამოდგა და ოთახიდან გავიდა.

- ღმერთო, რალა მეშველება? – შენუხდა დედა. ბავშვები დაგვკოცნა. აკვანში ჩაძინებულ ჩვილს დააჩერდა, შუბლზე აკოცა და ცრემლები ნაკადულივით დაედინა სახეზე.
- ნუ ტირი, ლისა³, ერთი-ორი თვე რა უნდა იყოს. მალე დაბრუნდები და დაიბრუნებ ამ შენს ბუთხუზას – გაამხნევა ბიცოლამ.
- სათქმელად ადვილია, ჩემო ათინე⁴ მარა... – დედას სიტყვა გაუნყდა.

იმ დღეს მიშა ნაკაშიძის მეუღლე, დადიანის ქალი⁵ გვესტუმრა, ახლად ფეხზე ამდგარი დედა ინახულა და გაამხნევა:

- ნუ გეშინია. ახლა კარგა იქნები ლისა – მერე ახალშობილს დახედა:
- ლისა, მე თუ პატივს მცემთ, ამ ვაჟკაცს გორდისი⁶ დაარქვით.
- ქალბატონო, უარს როგორ გეტყვით.⁷ მადლობელი ვარ, ჩემს შვილს თქვენ რომ შეარქვით სახელი.

და მართლაც, ქვეყნად ახალმოსულ ჩემს უმცროს ძმას გორდისი დაარქვეს. მალე პატარა გორდისი დედამ ძიძას მიჰგვარა, მეც თან ვახლდი და რომ გამოვბრუნდით სახეზე ხელები აიფარა, აქვითინდა. მერე ხელი ჩამჭიდა, შინისაკენ უხმოდ წავედით. ვგრძნობდი, როგორ უმძიმდა შვილის ძიძისთვის მიბარება და მეც გულჩათხრობილი მივყვებოდი ფიქრებში წასულ, თავჩაქინდრულ დედაჩემს.

3 ელისაბედ (ლისა) სვიმონის ასული ჯაში, დაბ. 1873 წელს [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 750].

4 „ათინა, აზნაურ გიორგი ნაკაიძის ასული“ [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 772].

5 „კნინა სოფიო ნიკოლოზის ასული“ [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 767].

6 სოფელ გორდში ხომ დადიანების საზაფხულო რეზიდენცია იყო. ის თუ ენატრებოდა მიხეილ ნაკაშიძის მეუღლეს, სოფიო დადიანს.

7 ახალშობილს მართლა გორდი (გორდისი) დაარქვეს, თუმცა შემდეგ გორგის სახელს ატარებდა.

ბახმარო

მეორე დღეს, ალიონზე, ძილით დაბანგულმა ძლივს გავახილე თვალები. მთელი ოჯახი უკვე ფეხზე იყო და მეც თვალების ფშვნებით ებოში პერანგის ამარა, ფეხშიშველა გამოვიჭერი. წინილასავით ერთხანს აქეთ-იქით უაზროდ მიმოვდიოდი. მერე დედას კაბის კალთაზე ჩავეჭიდე და საითაც ნავიდოდა, თან მივყვებოდი.

აღმოსავლეთით, მზის ამოსვლის წინ, ცა წითლად მოჩანდა, ბახმაროს მთასაც თითქოს ცეცხლი მოსდებოდა და მისი ალის წითელი შუქი თვალს მჭრიდა, გულს მიღონებდა: ვიცოდი, დედა იმ მთაზე მიდიოდა, მე კი შინ ვრჩებოდი. ბაბუა სიმონს (დედის მამას) ორი ცხენი მოეყვანა, ერთიც ჩვენ გვყავდა. შეკაზმული ცხენები ებოში იდგნენ. ყველაფერი მზად იყო. დედის გამგზავრების წუთები დადგა. ახლა ოდა-სახლის გვერდით მარტო ვიდექი და რალაც მძიმე განსაცდელით გულდაისრული ხმას ვერ ვიღებდი. დედის თვალს არც ეს გამოპარვია, მომაშურა, ამიყვანა, გულში ჩამიკრა:

- ნახვამდის ნენა, შენ იცი, როგორ კარგად დამხვდები!
- მეტის ატანა ველარ შევძელი. უეცრად ისეთი ქვითინი ამი-

მ ე ტ რ ი კ უ ლ ი წ ი გ ნ ი ჩ მ წ ლ ი ს ა					
სათვალავი დაბადებულ- თა.		მ თ ვ ე დ დ ა		ს ა ხ ე ლ ე ბ ი დაბადებულთა.	წ ო ლ ე ბ ა, სახელი, წამის სახელი და გვარი შშო ბელთი და რომლისა სარწმუნოებისა არიან.
მამათა სქესობა.	დედათა სქესობა.	დაბადება.	წილობა-ღება.		
13		1902წ. 15.11.1902წ. 15.	1903წ. 25.11.1903წ. 25.	კოჩია.	<p>სწავლად მოქცეულ ბაბუა- ბა მყოფი მტეხევი და მყოფი მტეხევი ანთი მხარით და სხვათა მყოფი, მხარეთ მხარეთ მყოფებელ მხარეთ მხარეთ.</p> <p>მოკლე</p>

[სეა, ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 780].

ვარდა, რომ დედა შეკრთა, შენუხდა, მამაჩემს მიუბრუნდა, გადაჭრით უთხრა:

– ბარნაბ, ამ ბავშვს ველარ დავტოვებ, მოკვდება. მეც გული არ გამყვება და რალა მომარჩენს. უნდა ნავიყვანო, სხვა გზა არაა.

მამაჩემი ჩაფიქრდა, მერე გაიღიმა და ხმადაბლა თქვა: „ჩააცვი ლისა“.

ამის თქმა და უცბად გამოვცოცხლი, თითქოს ფრთები ავისხი. ჩამაცვეს. გამამზადეს. ბაბუაჩემმა ცხენზე შემისვა და გზას გავუდექით. ახლა შინ დარჩენილებზე მწყდებოდა გული. უკან ხშირ-ხშირად ვიხედებოდი.

ნაკაშიძის ბალი გადავჭერით, გავშორდით ზედობანს, ქვემოთ, დაბლობში, ეკლესიას⁸ გვერდით ჩავუარეთ, გორაკზე ჩვენი ეზო და სახლ-კარი ისევ გამოჩნდა. ვიცანი და ვიყვირე: „ნენა, აი, ჩვენი სახლი!“.

– ჰო, ნენა, იქ ახლა ჩვენები შენზე ფიქრობენ.

– შენ, ბაბუა, ცაზე ადიხარ, ისინი კი მიწაზე რჩებიან და რა გენაღვლება – მითხრა ბაბუამ.

ახლა სწორედ ეს მიკლავდა გულს, რომ შინაც ჩვენიანები რჩებოდნენ და მე ვშორდებოდი. უკვე მოვიწყინე. უფროსების ბაასს და ცხენების შეწყობილ ფეხისხმას ვუსმენდი. როცა ოზურგეთში შევედით, ცხენები მხოლოდ მაშინ შეაჩერეს და ჩამოვქვეითდით. იმ ქუჩის გასწვრივ, ორივე მხარეზე, მოთქრი-ალებდა ანკარა წყალი. ასეთი არაფერი მენახა და თვალდაცეცებით ვაცქერდებოდი. რესტორანში ვისაუზმეთ. მგონი პირველად, იქ ლიმონათიც დამალეგინეს, რაც ძალზე მომეწონა. მამაჩემმა შაქარყინულის წითელი მამალიც მიყიდა. ამითაც ჩავიტკბარუნე პირი და მერე გზა განვაგრძეთ. სოფელ ვაკიჯვარში ისევ შევისვენეთ და აქედანვე შევუდექით ციცაბო აღმართს. ნიაღვრით მიწაში ღრმად ჩაჭრილ ვინრო გზას ჩვენები „ღარს“ ეძახდნენ. ამ „ღარს“ კუნთებდაძაბული მიჰყვებოდნენ ჩვენი ცხენები და თითქოს გზის სიძნელეს ფრუტუნით გვამცნობდნენ.

„ეჰეი!“ – იძახდა ხან მამაჩემი, ხანაც ბაბუა, რომ ზევიდან მომავალი მგზავრი იმ „ღარში“ არ შემოსულიყო, რადგან ვერ

⁸ სოფელ მიქელგაბრიელის მთავარანგელოზის ეკლესია.

შეძლებდა ჩვენთვის გვერდის აქცევას.

– „ლარს“ იმიტომ ეძახიან, რომ წვიმაში, როგორც ღარში ისე მოჭქუხს აქ ნიაღვარი და შეიძლება მგზავრი თავის ცხენითვე წაღეკოს – თითქოს ჩემს გასაგონად თქვა მამაჩემმა. ასე ძახილითა და ვაი-ვაგლახით ავათავეთ ეს საშიში „ლარი“. წინვოვანი ტყეც უკან მოვიტოვეთ და მოლით შემოსილ მთას მივადექით, რომლის ღრანტებში ჯერაც ჩარჩენილი თოვლი ბრწყინავდა.

ამ ადგილს „სომლიას“ ეძახდნენ. ის არაფრით წააგავდა ქვევით, ბარში დარჩენილ სოფლებს და ჩემი თავი სადღაც ცის ქვეყანაში მეგონა. იმ მთის ფერდობს გავყევით. ჩემს თვალწინ, მზეზე ვერცხლივით აკიაფდა მთის პატარა მდინარე. „ბახვის წყალი“ – თქვა მამაჩემმა და თვითონ წინ წავიდა. მალე ამ დაუდეგარ, ანკარა მდინარეში შევედით ცხენებით. ჩქარ, შხუილით მომდინარე მდინარეს რომ დავყურებდი, მეგონა, კი არ მივდიოდით, თვითონ მდინარე მიგვაქროლებდა. მაინც დარწმუნებული ვიყავი, გავიდოდით სამშვიდობოზე, რადგან დედა ჩემთან იყო და სიმშვიდეს არ კარგავდა.

მამა და ბაბუაც მშვიდად მიათქარუნებდნენ ცხენებს მოძალეებულ ჩქერში და როცა მეორე ნაპირზე გავედით, ბაბუამ თავის ლურჯას ამაყად შესძახა: „ჰაიტი!“

– ნენა, ხომ არ შეშინდი? აგერ ბახმაროც – მითხრა დედამ, უახლოესი მთისკენ ხელი გაიშვირა და თავისი თეთრი, დაბალი ცხენით მომიახლოვდა, გამიღიმა, თავზე ალერსიანად გადამისვა ხელი. დედის ხელი ამ „ცის ქვეყანაში“ მსუბუქი, უნეტარესი ნიავეით შეეხო ჩემს ქოჩორს.

პატარა ხავერდოვანი ველი გავიარეთ. მერე ისევ აღმართს შევეყვით. ეს უკანასკნელი აღმართი იყო ბახმაროს გზაზე. ცოტა კიდევ და ჩვენს თვალწინ ხალხით აჭრელებული მოედანი გადაიშალა.

„ბახმარო! – თქვა მამაჩემმა და ისე გაიღიმა, როგორც ჩვენი ეზოდან დანახული ბახმარო ილიმებოდა განთიადისას.

ბახმარო მზის ამოსვლის ადგილად მიმაჩნდა, სადაც ღამით ჩაძინებული მნათობი დილით იღვიძებდა, დგებოდა, ადიოდა ცაში და მეგონა, იმის იქით აღარც იყო ქვეყანა. ახლა კი მეც

მოვედი აქ და ვერ გამეგო, ის რაღა იყო, რაც ბახმაროს იქით მოჩანდა? მთები, ისევ მთები, ცის ახალი კიდეები და ხეობები! ო, რა დიდი ყოფილა ქვეყანა! მაგრამ იქაც რომ მივიდე, მერე, რაღა იქნება? და განა მზის ამოსვლის ადგილი სადმე აქვე არაა? დავიბენი. ვიგრძენ, ყველაფერი სხვანაირად იყო მოწყობილი, ვიდრე მეგონა და ვინ იცის, როდის გავიგებდი ყველაფერს! (მაშინ რა ვიცოდი, ყველაფერს ვერასოდეს გავიგებდი, ვერ შევიცნობდი ბოლომდე).

ამგვარ ფიქრებში ვიყავი, როცა იმ მოედნის ზემოთ, ერთ-სართულიან სახლს მივაღექით.

- მოვედით ნენა! – მითხრა დედამ, ცხენიდან ჩამომიყვანა და მუხლამდე აყრილ ბალახზე დამსვა. ბუდიდან ახალაფრენილი ბარტყივით გავშალე ფრთები. აბრეშუმით ბალახში გავინავარდე. დიახ, აქ თავი მართლაც „ცის ქვეყანაში“ მეგონა. რაღაც ახალი, ჯერ განუცდელი გრძნობით განმსჭვალული ისე დავდიოდი, თითქოს მიწაზე ფეხს კი არ ვადგამდი, ვფრინავდი.
- შეხედე ბარნაბ, აი ბავშვი რომ არ ნამოგვეყვანა, არ ნაენწყებოდით? – და სახემოლიმარი დედა ჩემთან ხელგაშლილი მოვიდა... მერე იმ პატარა, ფიცრული სახლის აივანზე ამიყვანა და შორს გაიხედა:
- აი, ნენა, აქედან ყველაფერი მოჩანს, გაიხარე – ისე მითხრა, თითქოს ამ მთიდან მთელი ქვეყნის დანახვა შემეძლო.

ამ სახლში დავბინავდით. მამაჩემი მეორე დღესვე გაემგზავრა სოფელში. დედამ შინ დარჩენილ შვილებთან ცრემლები გაატანა, სხვა ვერაფერი.

გამარჯვების უჩინარი სხივი

მალე იმ სახლში და მის ახლო-მახლო დაბინავებული მო-
აგარაკეთა ბავშვები გავიცანი და დავუმეგობრდი, თუმცა ამ
დამეგობრებას ზოგჯერ უსიამოვნებაც მოსდევდა თან. ერთმა,
ჩემზე ორიოდ ნლით უფროსმა ბიჭუნამ არ მომასვენა, ნაქცევა
მომინდომა, მაგრამ ეს პირველი შერკინება მისთვის მარცხით
დამთავრდა. იმ ბიჭების მამა გაცხარდა, შვილს გაუჯავრდა და
ნააქეხა:

– ჰაი, შე დონდლოვ! ეცი ბიჭო, თითისოდენამ როგორ უნდა
გაჯობოს, არა გრცხვენია? ჰო, მიდი, მიდი!

შერცხვენილი ბიჭი ისევ მომვარდა, მაგრამ ახლაც ქვეშ
მომექცა.

– ჰაი, შე ჩოგანოვ შენა! შეგირცხვეს ნამუსი! თუ ახლაც არ
აჯობე, მოგკლავ იცოდე! – უყვირა მამამ, ყური აუწია და
წინ გამოაგდო.

ამ სურათის შემყურე დედაჩემმა მომხვია ხელი, გვერდით
გამიყვანა და ყურში ჩამჩურჩულა:

– ნაექეცი ნენა, არადა ის შეჩვენებული მოკლავს იმ ბავშვს.

„ნაექეციო?“ – გავიმეორე და გავფიქტდი. ნაქცევა და შერ-
ცხვენა არც მე მსურდა, ვერ შევფურიგდებოდი და დედას გა-
ვუსხლტდი ხელიდან, თუმცა ის კი გავაკეთე, ხელახალ შერკი-
ნებაზე ჩემს მოქიშპეს უარი ვუთხარი. ამაზე იმ ბავშვის მამა
მეც გამიჯავრდა:

– ჭიდაობა სამჯერ უნდა, ასეა წესი!

ამასობაში ნაქეზებული მოქიშპეც მომვარდა, წელში შემი-
ვარდა და მომიქნია, მაგრამ ამით ვერაფერი გააწყო. მეც უფრო
გავცხარდი, მივეძალე და ფალავანი ქვეშ მოვიქციე.

მოთმინებიდან მთლად გამოსულმა მამამ შვილი მაგრად
გალახა და უწმანური სიტყვებით „შეამკო“. ახლა დედაჩემიც
გაცხარდა და გასძახა: „სირცხვილია! გაუშვი ბავშვი!“ მიირბინა,
მამას ბავშვი ხელიდან გამოსტაცა და გააშორა: „არა, შვილო,
ნუ გეშინია, ახლა შენ ნაგაქცია. მერე შენ ნააქცევ, დაწყნარდი,
წამოდი ჩემთან! – ბავშვი ხელში აიყვანა, იქვე ღარის ყინული-
ვით ცივ წყაროზე პირი დაბანა, გამოაცოცხლა. მერე ისევ მის

მამას მიუბრუნდა და შეარცხვინა:

– ასე როგორ იქნება! ბავშვები არიან. თამაშობენ. გაიზრდებიან და მორიგდებიან! ჩვენც ხომ ბავშვები არა ვართ! დედაჩემმა მეც ხელი ჩამჭიდა, შინ შემიყვანა და კარი მოხურა:

– კაცი კი არა მხეცი ყოფილა. ამისთანა არაფერი მინახავს!

– ჯავრობდა დედა. მე თავდახრილი ვუსმენდი დედას – ვწუხდი თხოვნა ვერ შევუსრულე, თუმცა ამ პირველ შერკინებაში გამარჯვების უჩინარი სხივიც კრთოდა ჩემს გულში.

ზოგჯერ დედას ადევნებული ტყეს შევყვებოდი, მთაზე ავიდოდი და იქ პატარა მინდორზე აბიბინებულ ყვავილებში დავრბოდით ბავშვები. განა შეიძლება ბავშვის გულში აღბეჭდილი ამ ზღაპრული სურათის ნაშლა? არა, არასდროს! ამ მთის ხევში, ჩანჩქერის ხმა ისმოდა. იქ კი, პატარა ვაკეზე ფერადი ყვავილები სიზმარეულ ჩვენებასავით კიაფობდნენ, ალავ ბჟუტავდნენ მიმქრალი კანდელივით. შორს დასავლეთით, სხივდაკრული შავი ზღვის ციმციმიც მივსებდა სულს და ჩემი თავი სადღაც საოცნებო მშვენებათა სავანეში ატყორცნილი მეგონა... შემდეგ დავრწმუნდი, როგორი უაღრესი უმუშალობით, სისრულით გრძნობს ბავშვის გული ბუნების თუ ცხოვრების მშვენიერებას (უბედურებასაც), თუმცა გამოთქმა არ შეუძლია და სახელიც არ იცის, რა არის იგი. რა გაახარებდა, რა დაატკბობდა ცხოვრების დღეთა მიწურულ, ხანშიშესული ადამიანის გულს, თუ არა მოგონებები ბავშვობის დროინდელი სასწაულის სანუკვარი გაცხადებისა და პირველი ხილვისა, ბუნებასა თუ ცხოვრებაში!

ყველგან, სადაც დედა იყო, იქ მეც ვიყავი და როგორც სკაში ფუტკარი, თითქოს ისე შევდიოდი მის გულში, იმ განსხვავებით, რომ ფუტკარს სკაში ყვავილთა სიტკბოება შეაქვს, მე კი ამ სიტკბოს დედის გულში ვენაფებოდი... შუა აგვისტოს დავბრუნდით შინ...

„მოუგვარებელი საქმეები“

„... ცაო მითხარი, მიაძმე რამე,
რით გავამართლო ეს საოცრება,
თუ შუქსა მოგვფენ, რად მოდის ლამე,
ვინც შეგვაყვარე, ასე რად ქრება“

ფრაგმენტი ი. ლისაშვილის ლექსიდან „დედა“

გამოჯანმრთელებული დედა ოჯახის საქმეებით ძველებურად გაერთო. ახლა ყველაფერი აინტერესებდა: ეზო, ბალი, ბოსტანი, სახლი და კარი. ყველაფერს ასუფთავებდა, შიგ სახლში, თუ გარეთ ეზოში. ბანდა ბავშვებს, ცდილობდა ყველა სუფთად ყოფილიყო ჩაცმული და დახურული. ახლა სტუმრების მიღება-გამასპინძლებაც აღარ უმძიმდა. ყურადღებას არც ოჯახის სხვა წევრებს აკლებდა, მაგრამ მაინც მისი პირველი საზრუნავი იყო ბავშვები და ბავშვივით გულგასათუთებელი, ღრმად მოხუცებული ბებია ფედოსი⁹. ბებია თავის ოთახიდან იშვიათად თუ გამოდიოდა, უფრო ხშირად იწვა და თვალგაშეშებით სარკმილიდან გაჰყურებდა ღრუბლიან ცას, თუ მონმენდილი ცის ლაჟვარდებს... ვერაფერი გამეგო, ასე გაუთავებლად, დაუყინებით ცას რატომ აცქერდებოდა, რა ანუხებდა, რა მოუგვარებელი საქმეების გამო იყო აგრე ფიქრსმიცემული, დამუნჯებული და რა ვიცოდი, რომ ამ „მოუგვარებელი საქმეების“ მოგვარებას არა თუ ბებია, მთელი კაცობრიობაც კი ვერ ახერხებდა... ეს მე გვიან გავიგე და შემდეგშიაც ხშირად მიფიქრია ამაზე. ალბათ, ბებია ცაში სიკვდილ-სიცოცხლის საზღვარს ეძებდა. თუ განვლილი სიცოცხლის გზა მისთვის გასაგები იყო, მოახლოებული სიკვდილის აზრი ვერ გაეგო და ეს აოცებდა. მერედა, დედამინაზე რამდენი გენიოსი გაუოცებია, შეუშფოთებია და სასონარკვეთილებამდისაც კი მიუყვანია ამ „მოუგვარებელ საქმეებს“. ბოლოს, უნებლიეთ, მაინც ბუნების გარდუვალ კანონს, მის უსიტყვო კარნახს დამორჩილებულან და რაღა გასაკვირია,

9 ფედოსი გიორგის ასული ართილაყვა – საყვარელ ნიკოლოზის ძე ხომერიკის მეუღლე.

თუ ბებია ამ ეს „საქმეები“ ვერ მოაგვარა და მალე ისიც ნაფოტი- ვით გაჰყვა უღმობელი სიკვდილის მდინარეს.

ერთ დღეს, დილით, რაღაც უსიამოვნო ჩოჩქოლმა გამო- მალვიდა, წამსვე საწოლიდან წამოვხტი. ყველა ტიროდა. დიდებს ბავშვებიც აჰყლოდნენ და რაღაც შემზარავი აურზაური სუფ- ევდა. მამა, ბებიას ოთახში შესასვლელ კართან იდგა და ცრემ- ლები უხმოდ ეღვრებოდა სახეზე. ასეთი რამ არასოდეს მენახა...

– ნენა, ბებია აღარ გვყავს, – მითხრა თვალცრემლიანმა დედამ და ხელში ამიყვანა. მალე მთელი სახლი ხალხით გაივსო. მოდიოდნენ ნათესავ-მოყვრები, მეზობლები. ყველა შორიდან იწყებდა ხმამაღლა ტირილს, შინაურებიც ტირილ- ითვე ეგებებოდნენ. მარტო მამაჩემი იდგა უხმოდ, უძრავად და თვალთაგან უხმოდვე ეღვრებოდა ცრემლები. ამ უბე- დური დღის საერთო აურზაურს ქალების კვილი ერთვოდა. სიკვდილის საშინელი სურათი მზარავდა. მეგონა, ინგრეო- და ქვეყანა და მეც ვტიროდი.

– კარგი ნენა, რა ვუყოთ მერე, ბებიაშენი მოხუცი იყო, დრო დადგა და წავიდა!

„დრო დადგა და წავიდა“ – ჩემთვის გავიმეორე და გავშრი, გავშემდი. ცრემლებიც გამიშრა, აღარ ვტიროდი. რაც დედის- გან გავიგე, იმან გულიც გამიშრო. ახალმა უღმობელმა აზრმა უფრო შემზარა: მაშ, დრო დადგება და... ყველა უნდა მოხ- უცდეს. ყველა წავალთ? დედაც, მამაც, და-ძმებიც, მეც?... ასე როგორ იქნება? მინდოდა დედისთვის მეკითხა, რატომ უნდა დამდგარიყო ბებიაჩემის „ნასვლის დრო“, მაგრამ დედას აღარ ეცალა. მომტირლებს მიეგება და თითონაც ხმამაღლა ტირილი მორთო...

მარტოდ დავრჩი, მიმოვიხედე და ახლა აქ ყველა და ყველაფერი სხვანაირი მეჩვენა. მარტო ბებიაჩემი კი არა, თითქოს ყველაში და ყველაფერში რაღაც მომკვდარიყო, გარ- დუვალი სიკვდილის ჩრდილს დაეფარა...

... ასე დასრულდა სამუდამო ქვეყანაში გამგზავრებული ბებიის გამოტირება. ამ დღიდან თითქოს ცხოვრება თავიდან დაიწყო, თუმცა სევდის ჩრდილი ჩვენს დიდ ოჯახში დიდხანს არ გამქრალა.

შობა-კალანდა

შობის წინადღეს, საღამოს, სოფლის ბიჭები ქიშკარს „ალი-ლოს“ სიმღერით მოადგებოდნენ და სანამ ღვეზელს და ვერცხლის ფულს არ გაუფრთხილდნენ, ფეხს არ იცვლიდნენ. „ალათასა მალათასა, ხელი ჩაჰყავ კალათასა“ – ისევ იმღერებდნენ და გზას გაუდგებოდნენ. შობადღეს დედამ დილაადრიან ბავშვებს კვერცხით გატენილი ღვეზელები ჩამოგვირიგა და თავზე ხელი გადაგვისვა: „გაიხარეთ, შვილებო!

ახალი წლის წინა დღეს „ცხემლის ქრის“ დღეს ეძახდნენ. ამ დღეს მამაჩემი ცხემლის ხეს მოჭრიდა, შეშას დაჩეხდა და ოდა-სახლის სამივე ბუხარში ცეცხლს გააჩაღებდა. თითქოს ნიშნად საახალწლო ზეიმისა ტკაცა-ტკუცით ინვოდა ნედლი შეშა ბუხრებში... ახალ წელს, დილით, ადრე ამდგარი დედისა და ბიცოლას ფუსფუსი გვალვიძებდა. ჩავიცვამდით, ხელ-პირს დავიბანდით და დედა სასადილო ოთახში გამოგვიყვანდა. ოთახის შუაგულში ტაბლაზე, თაფლის სანთლებით გაჩირაღდებულ დიდ გობზე ელაგა: ქვის კეცზე გამომცხვარი ვეება ხაჭაპური, ვერცხლის ფული, ყველი, ღომის მარცვლები და ღორის თავი. ამ დღისათვის შემონახული ფორებიანი კანფეტები, ფორთოხალი და სხვა სანოვაგე. რაც გობზე ეწყო, ყველაფრისათვის სათითაოდ ხელი უნდა შეგვევლო, ნიშნად იმისა, ვითომდა რასაც ხელს შევავლებდით, იმ წელიწადში არ მოგვაკლდებოდა. იქვე, კანფეტებით შემკული ჩიჩილაკიც იდგა. რიტუალი რომ მოთავდებოდა, ბავშვებს ფორებიან კანფეტებს დაგვირიგებდნენ...

საღამოს, ზოგჯერ ძველ ჩვეულებას მოიგონებდნენ და „აგუნა გადმოიარეს“ დააგუგუნებდნენ: ცარიელ საწინახელზე მთელი ძალით ურტყამდნენ ნაჯახის ყუას და იძახდნენ: „აგუნა გადმოიარე. ჩვენს ოჯახში ბედნიერება შემოიტანე!“.

ასე ილეოდა ჩვენთვის, ბავშვებისათვის, ეს სანეტარო დღე და რომ ღამდებოდა სიხარულით დაღლილ-მოქანცულები ვწვებოდით... ნაახალწლევს ორ თვეს მაინც ღორის შაშხი გვყოფნიდა, მერე ისევ დიდი მარხვის დღეები დგებოდა.

აღდგომა

ბზობის კვირა გათენდა... იმ დღეს ხმელი ტარანი გვაჭამეს სადილად და ესეც დიდი შვება იყო ლობიოთი თავმოებურებული ბავშვებისათვის. სალამოს მამაჩემმა ბავშვებს ბზის თითო რტო ჩამოგვირიგა.

ექვსი დღეც გავიდა. შაბათ სალამოს ბავშვებმა ნაადრევად დავიძინეთ, რომ შუალამისას ეკლესიაში სააღდგომო წირვა-ლოცვაზე წავსულიყავით. ეკლესია სულ ახლოს იყო, რალაც 10-15 წუთში შეგვეძლო მისვლა, მაგრამ ვცდილობდით ყველასათვის მოგვესწრო. „დროა ჩავიცვათ!“ – დაიძახა უფროსმა ძმამ, კასიანემ და ბავშვები სანოლიდან ხმაურით წამოვიშალეთ. ეკლესიაში რომ მივსულიყავით, თავადი მიშა ნაკაშიძის ბალი უნდა გაგვევლო. მიშა კი დღისით დაბმულ ქოფაკებს ღამით აუშვებდა ხოლმე, რომ მის ბალში ფეხი არავის შეედეგა. ამიტომ ხმაგაკმენდილები და სუნთქვაშეკრულნი მივაბიჯებდით, რომ ქოფაკები არ წამოგვპარვოდნენ.

მალე ეკლესიის ეზოში აღმოჩნდით¹⁰. აქ ადამიანებზე თხელგაშლილი ჯვრები რომ დავინახე, უეცრად შევკრთი, უფროსებისაგან ვიცოდი, ეკლესიის ეზოში მკვდრების სამუდამო სავანე იყო და ჯვრები ზენამომდგარი მკვდრები მეგონა. დედამ იგრძნო ეს, ხელი ჩამჭიდა. ქვის პატარა ეკლესიაში ისე შევიძვერით, როგორც გამოქვაბულში და ჩემს წინაშე ერთბაშად ახალი, ჯერ არნახული სამყარო წარმოჩინდა: სხვადასხვა სიდიდის ხატები, იქვე ტიტველი, ჯვარზე გაკრული, ხელფენდალურსმული ადამიანი, თავჩამოვარდნილი, თვალდახუჭული და სასომიხდილი (მერე გავიგე, ჯვარცმული ქრისტე რომ იყო). თაფლის სანთლების იდუმალი კრთომა, ციმციმი, საკურთხევის მოოქროვილი კარებიდან გამოსული, ოქრომკედის ქსოვილით შემოსილი მღვდელი, ანთებული საცეცხლურით საკმევლის გამაბრუებელ სურნელს აფრქევევდა გარშემო და იძახდა: „ქრისტე აღსდგა მკვდრეთით!“ – „ჭეშმარიტად, ჭეშმარიტად!“ იძახდა მნათე: „მრავალყამიერ, მრავალყამიერ!“ და ყოველივე ეს ქმნიდა რალაც საოცარ, ამქვეყნიური ბინიერებისაგან მონყვეტილ სურათს, გა-

¹⁰ ზედობნის მთავარანგელოზის ეკლესია. დღეს აღარ არსებობს.

დასულს იმ ქვეყანაში, სადაც ყველაფერი მუდმივია, ამაღლებულია და ღვთაებრივი გონიერების ჩაუქრობელი შუქითაა გაბრწყინებული. მეც ამ მარადიულ ქვეყანაში ვიგრძენი თავი და მოკვდავი – უკვდავი გავხდი. მეგონა საცეცხლურში დამწვარი სურნელოვანი საკმევლის ბოლს, ეკლესიის თალისაკენ რომ მიინევდა, სხეულს დაშორებული ჩემი სულიც ცაში ღმერთთან აჰყავდა და მას მღვდელ-დიაკვნის ლაღადისი მიაცილებდა...

ეკლესიის ეზოში გამოვედით. ყველა თავისი მკვდრის საფლავთან მიდიოდა. საკურთხიცი მიჰქონდა. საკურთხს საფლავზე აწყობდა და წითლად შეღებილი კვერცხებითაც ამკობდა. ახალგარდაცვლილებს ხმამალა დასტიროდნენ შავით შემოსილი ქალები. ზოგს თავი დაეხარა, საფლავზე დამხობილიყო და ჩუმად ტიროდა, თანაც თითქოს რაღაც დიდ საიდუმლოს ჩასჩურჩულებდა თავის მიცვალებულს.

დედამ ეკლესიის ეზოში, შესასვლელთან მიმიყვანა და ჩურჩულით მითხრა: „აი, შვილო, შენი საყვარელი ბებიას საფლავი, აქვე, ბაბუაშენი საყვარელაც მარხია. შენი ბაბუა არასოდეს გინახავს. შენს გაჩენამდე წავიდა, გარდაიცვალა“. მე ველარაფერს ვამბობდი, თუმცა მთელს ტანში შემაზრიალა, გული ჩამიკვდა. ვინ იცის, რამდენ რამეს ამბობდა ჩემთვის ის ორი საფლავი. განა, მხოლოდ ბებიასა და ბაბუაზე? არა, კიდევ უფრო სავალალოზე – ადამიანების საბოლოო ბედზე საერთოდ.

იქვე, ჯგუფ-ჯგუფად მდგარი ბიჭების ჩოჩქოლი ისმოდა. სააღდგომო კვერცხებით ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ: კვერცხს კვერცხზე დაჰკრავდნენ და რომლისაც გატყდებოდა, მოვალე იყო მონინალმდევისათვის დაეთმო... ამგვარ შეჯიბრში მალე ჩემი ძმები, ბიძაშვილი და მეც ჩავებით...

რეკდნენ ზარები და ასე მეგონა, რაღაც დიდ სასწაულს აუწყებდნენ ქვეყანას. თანაც იმ წკრიალა ზარებს ხალხის ლოცვა, თუ ვედრებაც აჰქონდა ცაში, ღმერთს აუწყებდა.

ეკლესიის ეზოდან რომ გამოვედით, ცას მივაჩერდი, მინდოდა გამეგო, რითი განსხვავდებოდა ყველა სხვა ჩვეულებრივი დღეებისაგან აღდგომის დღე. დარწმუნებული ვიყავი, ეს განსხვავება ცასაც დატყობოდა, მაგრამ რით და რანაირად, ეს მინდოდა შემეცნო. ჰაერიც სხვანაირი მეგონა ამ დღეს. მსუბუქად

მივდიოდი დედის კაბის კალთაზე ხელჩაკიდებული და მინდოდა დიდხანს გაგრძელებულიყო ესოდენ სასიხარულო აღდგომის დღე.

ბარნაბ სომერიკი და
ლისა ჯაში შვილებთან
ერთად. დედას მუხლებში
უზის იაკინთე სომერიკი.
1899 წელი.

იაკინთე ლისაშვილი
(სომერიკი) და ნინა
კიკნაძე-სომერიკი

ჩოხოსანთა საძმოს წევრი
იაკინთე ლისაშვილი

ბუკა ნაკაიძის მიერ დაფუძნებული „ჩოხოსანთა საძმოს“ რამდენიმე წევრი: მარჯვნიდან პირველი – ევტიხი ხომერიკი, იაკინთე ლისაშვილი (ხომერიკი), ბუკა ნაკაიძე (შავ ჩოხაში), როსტომ აბაშიძე, ბერძნულ-რომაული სტილის მოჭიდავე, სპორტის დამსახურებული ოსტატი (თეთრ ჩოხაში).1960-იანი წლები.

რედაქტორისაგან

იაკინთე ლისაშვილის მოგონებების წაკითხვის შემდეგ, ადვილი მისახვედრია, რომ მის ფსევდონიმს საფუძვლად დაედო დედის, ლისა ჯაშის სახელი. ელისაბედის ეს შემოკლებული ფორმა გურიაში ძალიან გავრცელებული იყო. მწერლის ნამდვილი გვარი ხომერიკია. ი. ლისაშვილი აგვიწერს გურიის სოფელ ზედობანში გატარებული ბავშვობის წლებს. ამ მიდამოებში მწერლის წინაპრები, ხომერიკები და ჯაშები, XVIII საუკუნის ბოლოს დასახლდნენ. მათი ძველი საცხოვრისი ქვემო გურიაში, დღევანდელი ქობულეთის რაიონში მდებარეობდა. ეს ორი გვარი ერთად გვხვდება XVII საუკუნის დასაწყისის საბუთში [ხელნაწერთა ცენტრი, საბუთი Hd№10138], შემდეგ XVIII საუკუნეში, 1761 წელს, მამია გურიელის წყალობის წიგნში [ხელნაწერთა ცენტრი, საბუთი Hd№11269], რომლითაც გურიელი ხომერიკებს და ჯაშებს – „ქრისტეს საფლავის ყმანებს საჯვარისმამო კაცებს“ გადასახადებისაგან ათავისუფლებს: არც მოგთხოვთ და არც გადაგახდევინებთო „... ვინც ჩემგან მოცემული ეს წყალობა და წიგნი მოშალოს – ან ხელმწიფემ, ან თავადმა, ან აზნაურმა, ან დედოფალმან ღვთისაგან და შვიდი კრებისაგან, ოთხი პატრიარქებისაგან, ხუთი კათალიკოზებისაგან შეჩვენებულ იყოს“ [ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და გურია-ოდიშის სამთავროების. წ. I, 1959 წ. გვ. 137–139; 146–147].

XVIII ს-ის ბოლო მეოთხედში, თურქთა მიერ ქვემო გურიის დაპყრობის გამო, ხომერიკები და ჯაშები, სხვებთან ერთად აიყარნენ და საქრისტიანო გურიაში გადასახლდნენ, ვინაიდან გამუსულმანება არ სურდათ. ხომერიკები გურიელმა თავად ნაკაშიძეებს მიაბარა. ქვემო გურიაში კი დარჩა მათი საკმაოდ ვრცელი კარ-მიდამო და რაც მთავარია, საგვარეულო ეკლესია წმინდა სამების სახელზე. მიქელ გაბრიელში, მის მიმდებარე

ზედობანსა და სხვა სოფლებში დასახლებული ხომერიკები სასულიერო მოღვაწეობისკენ ყოფილან მიდრეკილნი. საეკლესიო მეტრიკული წიგნები სრულად არ არის ჩვენამდე მოღწეული, მაგრამ 1839–1867 წლების მეტრიკულ წიგნებში ჩანს სამი მოქმედი მღვდელი – ბესარიონ ხომერიკი, იესე ხომერიკი, ეგნატე ხომერიკი და ერთი მთავარდიაკვანი – გაბრიელ ხომერიკი [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 6, საქმეები №№ 363, 369, 390, 904, 906, 1224, 1287, 1555, 1689, 1687 და სხვ.]. ასევე იხსენიება მღვდელი გიორგი ხომერიკი, რომელიც 1851 წელს, როგორც ჩანს, ცოცხალი აღარ იყო [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 6, საქმე 906]. 1870-იან და 1880-იან წლებში ემატება „დიაჩოკი სილოვანე ლაზარეს ძე ხომერიკი“ [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 752; ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 754; ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 757; ფონდი 489, ანაწერი 39, საქმე 760 და სხვა].

იყო კიდევ ერთი სარბიელი, სადაც ხომერიკებს თავი გამოუჩინიათ: ეს იყო თურქი მტაცებლებისგან სოფლის მოსახლეობის დაცვა. XIX ს-ის I მეოთხედში, ჯერ კიდევ, ხშირი იყო გურიის სოფლებიდან ბავშვების გატაცება. სხვათაშორის, ეს თემა დაედო საფუძვლად ი. ლისაშვილის მოთხრობას „მტაცებლის თვალი“. სწორედ მისგან მსმენია ერთი გოლიათური აღნაგობის ხომერიკის შესახებ, რომელიც სოფელს თურქი გამტაცებლებისგან იცავდა. ხმამაღალი შეძახილებით ამცნობდა მათ, რომ ფხიზლად იყო და უნდა მორიდებოდნენ. მისი ხმის გაგონება თურქებს შიშის ზარს სცემდა. ისინი ხომერიკის ჩექმების ნაკვალევსაც სცნობდნენ და გარბოდნენ. როგორც 1970-იანი წლების დასაწყისში ადგილობრივი მოხუცებისგან ჩავიწერე, სოფელ ზედობნის ქვემოთ, სოფელ მიქელ გაბრიელში მდგარა სპეციალური საგუშაგო, ანუ „ჯიხური“. ჯიხური ხის მორებითა და სქელი ძელებით აგებულ კოშკისმაგვარ მცირე ზომის ნაგებობას ეწოდებოდა. მიქელ გაბრიელის ჯიხურში ქალები მორიგებოდნენ, რომლებსაც საეჭვო პიროვნების გამოჩენაზე, ხმამაღლა უნდა

ეკივლათ. ეს ნიშანი იყო. კივილის გაგონებაზე, ბავშვის გამტაცებელს მდევარი გამოეკიდებოდა ხოლმე. ასეთი მდევარი ყოფილა ზემოხსენებული ხომერიკი, მეტსახელად კიჩალა. მას ათობით გატაცებული ბავშვი ჰყოლია გადარჩენილი. ერთხელ, უიარალოდ გაჰკიდებია თურქებს და ერთისთვის ცელით თავი წაუცლია. დანარჩენ ორს კი შიშით დაუგდიათ ხურჯინი, რომელშიც აკვნიდან მოტაცებული ორი წლის ბავშვი ჰყოლიათ ჩასმული. „თურქებს გადაეცი, აქეთ მე ვარ, იქით კი ბუღარა მამალაძე – მიაძახა ხომერიკმა. კიჩალას ნამდვილი სახელი დაიკარგა. გურიამი საეკლესიო მეტრიკული წიგნები მხოლოდ 1839 წლიდან გვაქვს. სოფელ ზედობანის ამავე წლის მეტრიკულ წიგნში მისი ქალიშვილის მამის სახელად სწორედ მეტსახელია მითითებული „ანუკი კიჩალა ხომერიკის ასული“ [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 6, საქმე 363]. ხოლო მოგვიანებით, ზედობნის მეტრიკულ წიგნში ჩანს „მქვრივი კიჩალა ხომერიკის სოფიო ბაბაზა თავართქილაძის ასული“ [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 6, საქმე 1555]. ერთი ვერსიის თანახმად, ხომერიკს ეს მეტსახელი იმიტომ შერქმევია, რომ მისი გარეგნობის გამო, რუსებს მასზე უთქვამთ „кичливый“ – ყოყორი, ზვიადი, ამპარტავანიაო.

ხომერიკები ძველ საცხოვრებელს ველარ დაუბრუნდნენ და დაივიწყეს კიდევ. იქ კი მათ საგვარეულო ეკლესიას თანდათან ანადგურებდნენ. ჯერ თლილი ქვის გუმბათი მოუნგრის, შემდეგ კედლების ნგრევას მიჰყვეს ხელი, ბოლოს (უკვე საბჭოთა პერიოდში) ეკლესია მიწასთან მოასწორეს, მაგრამ საძირკვლის ამოძირკვა ვერ მოახერხეს. დღეს იქ ხომერიკები აღარ ცხოვრობენ, მაგრამ ამ მიდამოებს „ხომერიკისოული“ ეწოდება. ნლობით ვეძებდი საგვარეულო ეკლესიას, რომლის შესახებ ბავშვობაში ი. ლისაშვილისგან მქონდა გაგონილი, მაგრამ სოფლის ზუსტი სახელწოდება არ ვიცოდით. ბოლოს გავიგე, რომ თურმე, 2 სოფელი – ჩეხედენა და სკურა დღეს სოფელ ლედვაში შედის. ასე მივაკვლიე ძველი სალოცავის ნაშთებს, რომელზეც

სოფლის თხოვნით, 2002 წელს ჯვარი აღვმართე. იმ დღეს ორი მასწავლებელი და 14 მოსწავლე მოინათლა. ყოველმა მათგანმა მოისურვა, რომ ნათლიად ესპანეთში მცხოვრები გიორგი ბაგრატიონი ჰყოლოდათ, რომელმაც ბარათი გამომიგზავნა და მთხოვა, იქაური მოსახლეობისათვის მიმელოცა ქრისტიანობის ჭეშმარიტ გზაზე დაბრუნება [„ხომერიკების XVI საუკუნის საგვარეულო ეკლესიის საფუძველზე ჯვარი აღიმართა“, „საპატრიარქოს უწყებანი“, 2002, 29 ნოემბერი-5 დეკემბერი]. ტრადიცია გაგრძელდა, დღეს უკვე მონათლულთა რიცხვი 50-ს აღწევს, მაგრამ ამაზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებ...

გვარის წარმოშობაზე, დნმ-ით დამტკიცებულ ქართულ წარმომავლობასა და ჰომერიკების უძველეს ქიოსურ საგვარეულოსთან, ქალის ხაზით, კავშირის შესახებ ახლა არ მოვყვები, რათა ძალიან არ დავშორდეთ ი. ლისაშვილის მოგონებებს.

დასასრულ, მინდა მკითხველს გავაცნო გურიის სოფელ ზედობანის საეკლესიო მეტრიკული წიგნიდან ამოკრეფილი სახელები. აქ გვხვდება საქართველოში გავრცელებული ყველა ცნობილი სახელი, როგორც არის თამარი, მარიამი, ნინო, ანა, გიორგი, ნიკოლოზი, ტარიელი, როსტომი და ბევრი სხვა, მაგრამ ამჟამად მხოლოდ იშვიათ სახელებზე შევაჩერებთ ყურადღებას.

ქალის სახელები: ათინე, ანუსია, არნუ, ასპიროს, ალათი, აღრიპინა, გულქან, გულიხან, დესპინე, დუნიადარ, ევა, ემვიტი, ეფემია, ეფროსინა, ზანეზე, ზენათობ, თეკლე, თეოდორა, თუთა, თუხარ, ლისა, მანიჟა, მატრონა, მზეხა, მზესული, პელაგია, როდამ, სერინო, სიოზი, სუსან, სულიკო, ფეოდოსი, ფეფიკო, ქალა, ქალთამზე, ქიონია, ქრისტინე, ქსენია, ძილიხანი, ჯულფან, ჯუფარ.

მამაკაცის სახელები: ამფილაქე, არტემ, ასალო, ანთიმოს, აჩონიკა, არისტარხო, არჯავინ, აქვსენტი, აფრასიონ, გოჯასპი, ბარნაბ, ბეჟუკი, ბეჭუა, ბიჭა, ბუჭუ, დანიელ, დიონისე, ელიშუხუ, ელისე, ერდიშელ, ერთეოს, ერიცთი, ერმიზე, ესტატი, იასონ,

ენუქი, ერიტეუს, იული, ეპიფანე, ეპოლოსი, ზევარ, თარხან, თეოფილე, თოდორე, იაკინთე, იასონ, იესე, ივსიხი, ილაკრე, იობი, იორდანე, იუსტიხი, კადისტე, კასიანე, კალენიკე, კალისტე, ლავრენტი, ლასიონ, ლევანტი, ლევარსი, ლეონტი, მამეკო, მანოელ, მარტინ, მასიკო, მახარობელი, მევარკაცი, მილიხან, მიტიფო, მიქელა, მოსე, ნესტორ, ნოვე, ონოფრე, ოტია, პომპლიოზ, პლატონ, პოლიანტე, პოლისი, პორფილე, საყვარელა, სილიბისტრო, სიო, ტრიფონ, ფირან, ქიქოჩა, ქსენეფორე, ქიშვარდი, ყაისარ, შავარდენ, ხალამპე, ხახუტა, ხეტე, ხოსი, ჯაინოზ, ჯარისპანი.

აქვე უნდა დავამატო ბიბლიური ნოეს ვაჟის, იაფეტის იშვიათი სახელი, რომელიც სოფელ მიქელ გაბრიელის საეკლესიო მეტრიკულ წიგნში შემხვდა [სეა, ფონდი 489, ანაწერი 6, საქმე 1224, 1857 წ.].

*მანანა ხომერიკი, ისტორიის დოქტორი;
„იმერეთის მეფეთა შთამომავლების
საზოგადოების“ ნამდვილი წევრი;
ქიოსისა და ოინუსის (საბერძნეთი)
საპატიო მოქალაქე.*

იაკინთე ლისაშვილი

ფრაგმენტი რობერტ კაპას მიერ გადაღებული ფოტოდან. შეხვედრა მწერალთა კავშირში, 1947 წელი. ქეთევან ტომარაძის ალბომიდან „რობერტ კაპა საქართველოში“, თბ., 2003.

ფოტოს მონოდებისთვის მადლობას მოვახსენებ ქალბატონ ქეთევან ტომარაძეს.

ამონარიდი დასაპატიმრებელთა 1937 წლის სიიდან

48. კვანტალიანი ილიკო — თბილისის რკინიგზის საავადმყოფოს უფროსი ორდინატორი. ფაშისტური ორგანიზაციის წევრი, კ/რ ორგანიზაციაში ჩაბმული იქნა 27-ის მიერ. რის შესახებაც უკანასკნელმა მისცა ჩვენება. გარდა ამისა, მხილებულია 43-ის ჩვენებებით.

49. კუკულავა ნოე — აკ. რკინიგზის ოსტატი, ფაშისტური ორგანიზაციის მონაწილე, ჩაბმული 27-ის მიერ მხილებულია უკანასკნელის ჩვენებებით.

50. კანდელაკი აღექხანდრე — 1 საავადმყოფოს ექიმი. ფაშისტური ორგანიზაციის მონაწილე. მხილებუ-

65. ლორთქიფანიძე ივანე — ლორთქიფანიძის კუთვნილება ფაშისტური ორგანიზაციისადმი დასტურდება 7-ის პირდაპირი, აგრეთვე 19-ის და 46-ის არაპირდაპირი ჩვენებებით.

66. ლეონიძე — მწერალი. ფაშისტური ორგანიზაციის აქტიური წევრი. მხილებულია 25-ის, 26-ის, 33-ის პირდაპირი ჩვენებებით. გარდა ამისა, ლეონიძის მონაწილეობა კ/რ ორგანიზაციაში დასტურდება. 6-ის არაპირდაპირი ჩვენებებით.

67. ლიხაშვილი იაკინთე — მწერალი, ფაშისტური ორგანიზაციის მონაწილე. მხილებულია 33-ის პირდაპირი და 25-ის არაპირდაპირი ჩვენებებით.

27 თებერვალი, 1991 წ.

[გ. ციციშვილი, „საიდუმლო დოკუმენტები“,
გაზ. „ერი“, 1991, 27 თებერვალი].

გამომცემლობა „მერიდიანი“,
თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ., №47

☎ 239-15-22

E-mail: meridiani777@gmail.com

ISBN 978-9941-34-297-4

9 789941 342974